

УДК: 316.77-057.87:81+378.091.2

© Ябурова О.В., 2015 р.

orcid.org/0000-0003-4633-2900

О.В. Ябурова
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний
університет”, м. Слов’янськ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Розроблено соціально-педагогічні умови підвищення ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів, які полягають у створенні в студентському міжнаціональному колективі лінгвопрофесійного середовища соціальної взаємодії, забезпечення активності суб’єктів цієї взаємодії науково-методичним підґрунтям та збагачення організаційно-діяльнісного інструментарію соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації.

Ключові слова: студент, культура, комунікація, забезпечення, лінгвопрофесійне середовище, умови, структура, показник, критерій, розбіжність.

Е.В. Ябурова

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ УКРАИНСКИХ И ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Разработаны психолого-педагогические условия повышения эффективности социально-педагогического обеспечения межкультурной коммуникации украинских и иностранных студентов, которые заключаются в создании в студенческой межнациональной группе лингвопрофессиональной среды социального взаимодействия, обеспечения активности субъектов этого взаимодействия научно-методической основой и обогащения организационно-деятельностного инструментария социально-педагогического обеспечения межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: студент, культура, коммуникация, обеспечение, лингвопрофессиональная среда, условия, структура, показатель, критерий, различие.

O.V. Yaburova

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION OF UKRAINIAN AND FOREIGN STUDENTS

Developed by psychological and pedagogical conditions of increase of efficiency of social and pedagogical support intercultural communication and Ukrainian foreign students are to create a student ethnic team linguistic and professional environment of social interaction, providing active subjects of interaction between scientific and methodological basis and enrichment organizational and social activity tool pedagogical support intercultural communication.

Keywords: student, culture, communication, providing, linguistic and professional environment, conditions, structure, indicator, criterion, distinction.

Постановка проблеми. У сучасних умовах динамічних змін і перетворень української держави особливого значення й актуальності набуває проблема соціокультурного відродження молодого покоління. Процес суспільної трансформації вимагає перебудови концепції і стратегії соціально-педагогічної роботи, а відтак і розробки та впровадження в навчально-вихований процес українських вишів нових підходів, організаційних форм і педагогічних методів міжкультурної комунікації майбутніх педагогів. Вагомою умовою успішного вирішення завдань міжкультурної комунікації студентської молоді є активізація процесу міжнародного співробітництва, навчання за обміном спільно з представниками іноземних держав в межах діяльності спеціальних освітніх та розвивальних програм.

Науковий аналіз теоретичних і практичних напрацювань із досліджуваної проблеми дозволив виявити суперечності між: потенційними можливостями соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів в сучасних вищих навчальних закладах і реальною реалізацією його на практиці; соціальною зумовленістю міжкультурної комунікації студентів різних національностей і браком відповідних форм і методів, спрямованих на посилення мотивації щодо підвищення їх власної комунікативної культури; вимогами до організації позааудиторної діяльності студентської молоді в контексті міжкультурної комунікації та недостатнім соціально-педагогічним забезпеченням спеціально-організованого процесу. Все це, власне кажучи і обумовило актуальність та доцільність нашого дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. А.Л. Свенцицький, розглядаючи культуру як міждисциплінарний, загальнонауковий феномен, а саме «...як сукупність матеріальних та духовних цінностей, притаманних різним спільнотам, соціальним групам відносно конкретних історичних періодів...», зміщує акцент у бік саме духовної діяльності представників окремих спільнот та етносів, стверджуючи, що культуру доцільно розглядати і як «...явище, що відноситься до сфери духовної діяльності людей, як сукупність духовних цінностей та норм, притаманних тим чи іншим соціальним спільнотам» [9, 202].

К.А. Іванова розглядає міжкультурну комунікацію як спосіб суб'єкт-суб'єктних стосунків. Вона, в-першу чергу, звертає увагу на особливості соціальної ідентифікації молоді, виділяючи трансляцію культурно-утворюючих норм, цінностей, установок і орієнтацій, своєрідність маргінальних станів представників інонаціональної культури. Авторка зазначає, що лише врахування ціннісних і комунікативних вимірів культури

дозволяє сформувати взаємошанобливу міжнаціональну взаємодію на основі етнокультурних стереотипів, цінностей, традицій і обрядів представників діалогу культур [2].

Як зазначає О.Г. Мажорова, можливими підходами до вивчення поняття «комунікація» є механістичний підхід, який визначає комунікацію як односторонній процес передавання інформації від джерела адресатові та діяльнісний, у якому комунікація розглядається як двосторонній процес обміну інформацією (смыслами, ідеями, установками, настроями, почуттями), спільна діяльність суб'єктів, у результаті якої виробляються нові погляди та уявлення. На думку авторки, міжособистісна комунікація – це процес передачі інформації від однієї людини до іншої (обмін смыслами, уявленнями, ідеями, установками, настроями, почуттями і т.п.), що супроводжує їхню спільну діяльність або процес утворення та передачі значення в контексті групової взаємодії [4].

І.Ю. Голуб розкриває зміст поняття культурного шоку та його психологічний механізм як стан втрати орієнтації та емоційне збурення, що виникає, коли людина раптово потрапляє в іншу культуру і перебуває там (не в якості гостя чи туриста) досить тривалий час. Механізм цього психологічного явища такий: у межах рідної культури у людини створюється стійка картина бачення нею світу, формується її спосіб життя, менталітет, несвідомо людина вважає ці погляди на світ єдино можливими і єдино припустимими [1]. Вихід за межі рідної культури розглядається як зустріч з представниками іншої культури, що є носіями іншого світосприйняття, світовідчуття та світорозуміння, при цьому людина зберігає оцінювання та сприйняття іноземної культури на основі рідної, людина раптом починає відчувати дискомфорт і неприйняття нового, виникає конфлікт двох культур всередині людської свідомості.

З огляду на науковий зміст культурного шоку, його особливості та механізми у взаємодії окремих культурних утворень, К. Оберг розглядає певні окремі фази розвитку процесу культурного шокування, а саме: фаза ейфорії; фаза відчуття відчуженості; фаза ескалації напруженості; фаза акцептації; фаза акультурації [11].

К.В. Мацик у дисертації «Крос-культурна комунікація в освітньому сегменті інформаційного суспільства» встановила, що на рівні гуманітаристики концепт „крос-культурна комунікація” пов'язаний із усвідомленням того, що міжкультурні комунікативні процеси є таким етапом культурогенезу, який потребує майбутніх змін, адже через крос-культурність народжується нова якість мови та культури, що здатна інтегрувати міжкультурний простір. На нашу думку, є очевидною наукова інтенція щодо трансформації культуротворчого механізму міжкультурної комунікації в креативний механізм крос-культурності [5].

Як відмічає О. Першукова, досліджуючи основні етапи розвитку соціокультурного компоненту змісту навчання іноземних мов, досконале опанування іноземною мовою в сучасному розумінні передбачає глибоке знання соціокультурного компоненту країни її походження. В сучасних умовах європейської інтеграції та інтернаціоналізації багатьох сторін життя особливої актуальності набуває проблема спілкування за допомогою іноземної мови з усіма, хто цією мовою володіє. Тому сучасний підхід до структурування соціокультурного компоненту змісту навчання характеризується наповненістю елементами міжкультурного виміру, що означає розвиток в учнів міжкультурної свідомості та передбачає володіння міжкультурними навичками [7].

На думку О.Г. Карпенка, соціокультурне середовище можна охарактеризувати як складне, організоване, багаторівневе утворення, де складові володіють відносно функціональною автономією одне від одного і від цілого. Всі складові соціокультурного середовища об'єктивно постійно змінюються, що свідчить про те, що рух у соціокультурному середовищі є необхідною умовою її розвитку. Окрім того, у характеристиці соціокультурного середовища слід враховувати фактор часу і простору, які відображають соціальне буття культури. В той же час, автор підкреслює, що співвідношення різних цінностей в конкретному історичному соціокультурному середовищі також не є незмінним. І в кожному історичному епоху в одному й тому самому соціокультурному середовищі домінують нові ідеї і нові цінності, нова ієрархія будови системи цінностей тощо [3].

На думку К.В. Петровської, соціально-педагогічну роботу з молоддю та молодіжними спільнотами варто будувати на основі концептуальних положень трансформації; самореалізації особистості на основі рефлексії та про соціального ствердження; інтегративності; систематичної і сталої співпраці школи та сім'ї, всіх освітніх та офіційних дозвіллевих структур; опосередкований вплив на молодь про соціально орієнтованих є референтних значущих дорослих та колективу; побудова життєвих перспектив [8].

Як відмічає Л.М. Ніколенко, позааудиторна сфера ВНЗ є сприятливою для соціального становлення особистості, оскільки забезпечує активізацію суб'єктної позиції молоді людини, стимулює взаємодію й спілкування з однолітками й педагогами, формування й корекцію вмінь щодо організації власної діяльності. Провідну роль при цьому відіграє соціальне середовище, де студенти набувають важливих навичок соціальної взаємодії, задовольняють потреби у визнанні й схваленні, емоційних контактах участь молоді в діяльності студентських громадських об'єднань сприяє формуванню лідерських якостей та набуттю важливих соціальних компетенцій [6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Метою* нашої роботи є теоретичне вивчення та емпіричне дослідження психолого-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів. Відповідно до поставленої мети дослідження були визначені наступні завдання: 1) теоретичний аналіз міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів як соціально-педагогічної проблеми; 2) розкрити змісту та структури міжкультурної комунікації студентської молоді; 3) здійснити діагностику ефективності соціально-педагогічного забезпечення процесу міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів.

Методи дослідження. Для розв'язання дослідницької проблеми було застосовано комплекс методів: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з обраної наукової проблеми; метод психолого-діагностичного обстеження; кількісна та якісна обробка отриманих емпіричних даних.

Експериментальною *базою* дослідження було обрано ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”, ДЗ “Харківська гуманітарна педагогічна академія”, школу іноземних мов “Оксфорд клас” м. Київ, Лінгвістичний центр “Prime Time” м. Слов'янськ. Усього в дослідженні брало участь 570 осіб (з них 270 – іноземці, 300 – громадяни України).

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами визначено, науково обґрунтовано й експериментально перевірено психолого-педагогічні умови соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів, проаналізовано та виявлено ефективність процесу впровадження розроблених умов.

Перша умова полягає у створенні в студентському міжнаціональному колективі лінгвопрофесійного середовища соціальної взаємодії, сприятливого для спілкування на міжкультурному рівні та засвоєння цінностей як у сфері культури, так і комунікації. Другою психолого-педагогічною умовою є забезпечення активності суб'єктів соціальної взаємодії науково-методичним підґрунтям із полісемантичною спрямованістю задля ефективності міжкультурної комунікації. Третя психолого-педагогічна умова передбачає збагачення організаційно-діяльнісного інструментарію соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів через сформованість соціокультурної ідентифікації студентів; емоційно-позитивного ставлення до різних світових культур і традицій; упевненості у власних можливостях щодо налагодження ефективного процесу міжкультурної комунікації. Виділені соціально-педагогічні умови процесуально взаємопов'язані між собою та є взаємодоповнюючими складовими процесу соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації студентів сучасного вишу.

У процесі створення лінгвопрофесійного середовища соціальної взаємодії педагог-організатор (соціальний педагог, вихователь тощо) керував колективом, групою студентів як суб'єктом самоврядування чи управління. Зазначимо, що лінгвопрофесійне середовище було організовано на опосередкованій основі соціально-психологічного та соціально-педагогічного самоврядування й діяло (функціонувало) за допомогою неформальних лідерів. Для успішного розвитку комунікативної мобільності було використано різноманітні типи проблемних комунікативних завдань: пізнавально-пошукові, варіативні та пошуково-ігрові, особливістю яких є розвиток кругозору студентів для оптимального пошуку й знаходження шляхів розв'язання проблеми.

Ефективність реалізації умов соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації відбивають результати педагогічного спостереження, яке ступінь залучення студентів у процес виконання проєктів, ділових ігор, написання творчих робіт, участі у творчих вечорах й ін. формах роботи: „Я член світової спільноти”, „Я мрію про цікаве життя”, „Я люблю свою країну та мрію її зробити кращою” і тощо.

Успішність здійсненого педагогічного експерименту щодо розробки соціально-педагогічних умов підвищення ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів підтверджено (дані наведено у таблиці 1).

Таблиця 1

Узагальнена таблиця результатів експериментального впровадження умов підвищення ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів

Критерії	Етапи експерименту	Рівні та показники							
		Високий		Достатній		Елементарний		KF	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Ціннісно-мотиваційний	До експ.	10,87	12,98	36,84	36,14	52,3	50,9	1,59	1,62
	Після експ.	14	19,6	42	59	44	21,4	1,68	1,98
Когнітивний	До експ.	12,98	13,7	37,2	36,84	49,82	49,46	1,63	1,64
	Після експ.	14	20,35	38,9	50,88	47,1	28,77	1,67	1,92
Комунікативний	До експ.	14,4	13,33	37,54	36,85	48,42	49,82	1,65	1,63
	Після експ.	14,7	24	38,6	44,5	46,7	31,5	1,68	1,93
Діяльнісно-поведінковий	До експ.	13,68	14,4	37,9	37,53	48,42	48,07	1,65	1,66
	Після експ.	15,8	21	40,4	46,7	43,8	32,3	1,72	1,9

А саме позитивною динамікою щодо формування в респондентів ЕГ мотиваційно-ціннісного критерію (високий рівень збільшився на 7%; дос-

татній – на 22,86%; елементарний зменшився на 29,5%); позитивною динамікою щодо формування в респондентів ЕГ когнітивного критерію (високий рівень збільшився на 7,02%; достатній – на 14,04%; елементарний зменшився на 20,69%); позитивною динамікою щодо формування в респондентів ЕГ комунікативного критерію (високий рівень збільшився на 10,67%; достатній – на 7,65%; елементарний зменшився на 18,32%); позитивною динамікою щодо формування в респондентів ЕГ діяльнісно-поведінкового критерію (високий рівень збільшився на 7%; достатній – на 9,17%; елементарний зменшився на 15,77%).

На підставі порівняння отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу виявлено, що реалізація соціально-педагогічних умов підвищення ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації студентів, зумовили суттєві статистично значущі зміни в рівні сформованості кожного критерію і досліджуваного феномену в цілому.

Висновки. Таким чином, можемо зробити наступні висновки з проведеного нами дослідження: 1) на підставі теоретичного аналізу міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів як соціально-педагогічної проблеми, актуальним вбачається створення лінгвопрофесійного середовища, під яким розуміється сукупність освітніх чинників, що впливають на розвиток майбутнього фахівця в процесі вивчення іноземної мови; 2) у структурі міжкультурної комунікації студентської молоді виділяють акультурацію, культурну експансію, культурну дифузію, конфлікт культур та синтез культур; 3) виявлено, що розроблені соціально-педагогічні умови підвищення ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів мали позитивний ефект упровадження, що підтвердилося під час експерименту отриманими результатами. Виконане дослідження не вичерпує всіх теоретичних та прикладних питань проблеми міжкультурної комунікації, тому наявна необхідність подальших розробок у споріднених напрямках.

Література

1. Голуб І. Ю. Використання явища культурного шоку для формування соціокультурної компетенції студентів на заняттях з іноземної мови / І. Ю. Голуб // Іноземні мови. — 2011. — № 1. — С. 40-43.
2. Іванова К. А. Соціологічні аспекти міжкультурної комунікації в українському вузі автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук: 22.00.06 «Соціологія культури, науки та освіти» / К. С. Іванова. — Х., 2002. — 17 с.
3. Карпенко О.Г. Соціокультурне середовище як педагогічний фактор розвитку соціально активної молоді // Соціальна педагогіка: Підручник. 4-те вид. виправ. та

доп. / За ред. проф. А.Й. Капської. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — С. 106-107.

4.Мажорова О.Г. Психологічні фактори комунікативної взаємодії суб'єктів торговельної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / О.Г. Мажорова. — Луганськ, 2013. — 20 с.

5.Мацик К.В. Крос-культурна комунікація в освітньому сегменті інформаційного суспільства: дис... на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук: 09.00.10 «Філософія освіти» / К.В. Мацик / Національний технічний університет України „Київський політехнічний інститут”. — К., 2007. — 191 С.

6.Ніколенко Л.М. Формування лідерських якостей особистості в діяльності студентських громадських об'єднань: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л.М. Ніколенко. — Слов'янськ, 2013. — 20 с.

7.Першукова О. На шляху до міжкультурної свідомості / О. Першукова // — 2008. — № 1. — С. 60-68.

8.Петровська К.В. Формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в творчих неформальних об'єднаннях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / К.В. Петровська. — Слов'янськ, 2013. — 20 с.

9.Свенцицкий А.Л. Краткий психологический словарь / А. Л. Свенцицкий. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. — 512 с.

10. Хомуленко Т.Б. Психологічні аспекти розвитку діалогічності у майбутніх спеціалістів / Т.Б. Хомуленко, О.М. Крутій // Збірник наукових праць Психолого-педагогічні аспекти професійної діяльності майбутнього фахівця. — Х.: ХДПУ. 1996. — С. 74-82.

11. Oberg K. Cultural shock: adjustment to new cultural environments / K. Oberg // Practical anthropology. — 1960. — P. 177-182.